

مدیریت از منظر اسلام

دکتر محمد اسمعیل رستمی نیا

پژوهشگاه حوزه و دانشگاه

بهار ۱۴۰۲

رستمی نیا، محمداسمعیل، ۱۳۴۳ -

مدیریت از منظر اسلام / محمداسمعیل رستمی نیا - قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۴۰۲.

خ: ۴۷۲ ص: نمودار (پژوهشگاه حوزه و دانشگاه: ۶۷۳؛ مدیریت: ۴۶).

بها: ۳/۰۰۰/۰۰۰ ریال

ISBN: 978-600-298-444-9

فهرست نویسی بر اساس اطلاعات فیپا

کتابنامه: ص. [۴۶۱] - ۴۷۳. همچنین به صورت زیرنویس.

مدیریت (اسلام) - راهنمای آموزشی (عالی)

Management -- Religious aspects -- Islam -- Study and teaching (Higher)

مدیریت (اسلام) - پرسش‌ها و پاسخ‌ها (عالی)

Management -- Religious aspects -- Islam -- Questions and answers (Higher)

پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.

شماره کتاب‌شناسی ملی ۹۰۵۵۳۹۶

رده‌بندی دیویی ۲۹۷/۶۵۸۰۷۶

رده‌بندی کنگره ۲۳۲/۶۷ BP

مدیریت از منظر اسلام

مؤلف: دکتر محمداسمعیل رستمی نیا

ناشر: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه

صفحه‌آرایی: نظم قلم

چاپ اول: بهار ۱۴۰۲

تعداد: ۳۰۰ نسخه

لیتوگرافی: سعیدی

چاپ: قم - سبحان

قیمت: ۳۰۰/۰۰۰ تومان

کلیه حقوق برای پژوهشگاه حوزه و دانشگاه محفوظ و نقل مطالب با ذکر مأخذ بلامانع است.

قم: ابتدای شهرک پردیسان، بلوار دانشگاه، نبش میدان علوم، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، تلفن: ۰۲۵-۳۲۱۱۱۱۰۰

(انتشارات ۳۲۱۱۱۳۰۰) نمابر: ۳۲۸۰۳۰۹۰، ص. پ. ۳۱۵۱-۳۷۱۸۵

تهران: خ انقلاب، بین وصال و قدس، کوی آسکو، پلاک ۴، تلفن: ۶۶۴۰۲۶۰۰

www.rihu.ac.ir

info@rihu.ac.ir

فروشگاه اینترنتی: <http://rihu.ac.ir/fa/book>

مرکز پخش: قم، خیابان معلم، مجتمع ناشران، طبقه همکف، پلاک ۲۷، تلفن: ۰۲۵-۳۷۸۴۲۶۳۵-۶

سخن پژوهشگاه

پژوهش در علوم انسانی به منظور شناخت، برنامه‌ریزی و ضبط و هدایت پدیده‌های انسانی در راستای سعادت واقعی بشر ضرورتی انکارناپذیر است و استفاده از عقل و آموزه‌های وحیانی در کنار داده‌های تجربی و در نظر گرفتن واقعیت‌های عینی، فرهنگ و ارزش‌های اصیل جوامع شرط اساسی پویایی، واقع‌نمایی و کارایی این‌گونه پژوهش‌ها در هر جامعه است.

پژوهش کارآمد در جامعه ایران اسلامی در گرو شناخت واقعیت‌های جامعه از یک‌سو و اسلام به‌عنوان متقن‌ترین آموزه‌های وحیانی و اساسی‌ترین مؤلفه فرهنگ ایرانی از سوی دیگر است؛ از این‌رو، آگاهی دقیق و عمیق از معارف اسلامی و بهره‌گیری از آن در پژوهش، بازنگری و بومی‌سازی مبانی و مسائل علوم انسانی از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است.

توجه به این حقیقت راهبردی از سوی امام خمینی «ره»، بنیانگذار جمهوری اسلامی، زمینه شکل‌گیری «دفتر همکاری حوزه و دانشگاه» را در سال ۱۳۶۱ فراهم کرد و با راهنمایی و عنایت ایشان به همت استادان حوزه و دانشگاه، این نهاد علمی شکل گرفت. تجربه موفق این نهاد، زمینه را برای گسترش فعالیت‌های آن فراهم آورد و با تصویب شورای گسترش آموزش عالی در سال ۱۳۷۷ «پژوهشکده حوزه و دانشگاه» تأسیس شد و در سال ۱۳۸۲ به «مؤسسه پژوهشی حوزه و دانشگاه» و در سال ۱۳۸۳ به «پژوهشگاه حوزه و دانشگاه» ارتقا یافت.

پژوهشگاه حوزه و دانشگاه تاکنون در ایفای رسالت سنگین خود خدمات فراوانی به جامعه علمی ارائه نموده است که از آن جمله می‌توان به تهیه، تألیف، ترجمه و انتشار بیش از ۶۷۰ عنوان کتاب و شش نشریه علمی اشاره کرد.

این اثر به‌عنوان منبع درس اصول و مبانی مدیریت از دیدگاه اسلام، برای دانشجویان رشته مدیریت در مقطع کارشناسی ارشد قابل استفاده است.

از استادان و صاحب‌نظران ارجمند تقاضا می‌شود با همکاری، راهنمایی و پیشنهادهای اصلاحی خود، این پژوهشگاه را در جهت اصلاح کتاب حاضر و تدوین دیگر آثار مورد نیاز جامعه دانشگاهی یاری دهند.

در پایان پژوهشگاه لازم می‌داند از تلاش‌های دکتر محمداسماعیل رستمی‌نیا، مؤلف محترم اثر و نیز از ناظر محترم طرح، دکتر حسن عابدی جعفری، سپاسگزاری کند.

فهرست مطالب

مقدمه.....	۱
بخش اول: مفهوم و تاریخچه مدیریت در اسلام	
فصل اول: مروری بر تعاریف مدیریت اسلامی.....	۹
فصل دوم: تاریخچه مدیریت در اسلام.....	۱۷
۱. سیره مدیریتی و سیاسی نبوی.....	۱۷
۱-۱. دوران مکی یا ملت‌سازی.....	۱۸
الف) دعوت سرّی.....	۱۸
ب) دعوت خویشان.....	۱۸
ج. دعوت عمومی.....	۱۹
۱-۲. دوران مدنی (دولت‌سازی).....	۱۹
الف) اهداف حکومت اسلامی پیامبر ﷺ.....	۱۹
ب) مهم‌ترین اقدامات پیامبر ﷺ بعد از تشکیل حکومت.....	۲۰
ج) مهم‌ترین وظایف حکومتی پیامبر ﷺ.....	۲۰
د) مهم‌ترین مؤلفه‌های سیره حکومتی پیامبر ﷺ.....	۲۱
۱. مدارا با مخالفان.....	۲۱
۲. مهر و عطوفت.....	۲۱
۳. احترام به نظرات دیگران.....	۲۲
۴. خدمت‌رسانی.....	۲۲
۵. تفقد و احوال‌پرسی.....	۲۲
۶. شایستگی معنوی.....	۲۳
۷. وفاق اجتماعی.....	۲۳

۲۳	..... ۸. عدالت خواهی و ظلم ستیزی
۲۴	..... ۲. سیره مدیریتی و سیاسی علوی
۲۴	..... اهمیت مدیریت از دیدگاه امام علی (علیه السلام)
۲۵	..... ۳. سیری در اندیشه مدیریتی صاحب نظران اسلامی
۲۵	..... ۳-۱. یعقوب بن ابراهیم انصاری کوفی معروف به ابویوسف (متولد ۱۱۳ق)
۲۶	..... ۳-۲. ابونصر فارابی (۲۵۸-۳۳۹ق)
۲۷	..... ۳-۳. سید مرتضی علم الهدی (۳۵۵-۴۳۶ق)
۲۸	..... ۳-۴. ابوالحسن علی بن محمد بن حبیب ماوردی بصری (۳۶۴-۴۵۰ق)
۲۹	..... ۳-۵. ابوعلی سینا (۳۷۰-۴۲۸ق)
۲۹	..... ۳-۶. خواجه نظام الملک طوسی (۴۰۸-۴۸۲ق)
۳۰	..... ۳-۷. اخوان الصفا (گروهی از اندیشمندان قرن چهارم هجری قمری)
۳۲	..... ۳-۸. امام محمد غزالی (۴۵۰-۵۵۰ق)
۳۳	..... ۳-۹. امام فخر رازی (۵۴۴-۶۰۶ق)
۳۳	..... ۳-۱۰. خواجه نصیرالدین طوسی (۵۹۷-۶۷۲ق)
۳۵	..... ۳-۱۱. ابن جماعه (۶۳۹-۷۳۳ق)
۳۵	..... ۳-۱۲. ابن تیمیه (۶۶۱-۷۲۸ق)
۳۶	..... ۳-۱۳. ابن خلدون (۷۳۲-۸۰۸ق)
۳۸	..... نمونه پرسش های بخش اول

بخش دوم: مکاتب مدیریت

۴۱	..... فصل اول: مکتب کلاسیک
۴۱	..... ۱. مدیریت علمی
۴۲	..... ۱-۱. فردریک وینسلو تیلور (پدر مدیریت علمی) (۱۹۱۵-۱۸۵۶م)
۴۲	..... الف) اصول چهارگانه تیلور
۴۳	..... ب) نتایج کار تیلور
۴۴	..... ۱-۲. هنری گانت (۱۸۶۱-۱۹۱۹م)
۴۴	..... ۱-۳. فرانک گیلبرت (۱۸۶۸-۱۹۲۴م) و لیلیان مولر (۱۸۷۸-۱۹۷۲م)

۲. مدیریت اداری (نظریه فرایند مدیریت) ۴۵
- ۲-۱. هنری فایول (۱۹۲۵-۱۸۴۱م) ۴۵
- ۲-۲. لوتر گیولیک (۱۹۹۳-۱۸۹۲م) ۴۷
- ۲-۳. لیندال. اف اورویک (۱۸۹۱-۱۹۸۳م) ۴۸
- ۲-۴. ماری پارکر فالٹ (۱۸۶۸-۱۹۳۳م) ۴۹
۳. بوروکراسی ۵۰
- ۳-۱. ماکس وبر (۱۸۶۴-۱۹۲۰م) ۵۱
- ۳-۲. گاتنانو موسکا (۱۸۵۸-۱۹۴۱م) ۵۲
- ۳-۳. رابرت میشلز (۱۹۲۳-۲۰۱۷م) ۵۲
- فصل دوم: مکتب نئوکلاسیک ۵۳**
۱. جرج التون مایو (۱۸۸۰-۱۹۴۹م) ۵۴
۲. چستر بارنارد (۱۸۸۶-۱۹۶۱م) ۵۵
۳. داگلاس مک‌گریگور (۱۹۰۶-۱۹۶۴م) ۵۶
۵. آبراهام مازلو (۱۹۰۸-۱۹۷۰م) ۵۸
- ۵-۱. نیازهای فیزیولوژیکی (زیستی) ۵۹
- ۵-۲. نیازهای امنیتی ۵۹
- ۵-۳. نیازهای اجتماعی (احساس تعلق و محبت) ۵۹
- ۵-۴. نیاز به احترام ۵۹
- ۵-۵. نیاز به خودشکوفایی ۵۹
- فصل سوم: مکتب سیستمی ۶۱**
۱. مبانی چهارگانه تفکر سیستمی ۶۲
۲. اهمیت و کاربرد نگرش سیستمی در مطالعات سازمان و مدیریت ۶۳
۳. اجزای سیستم ۶۴
- ۳-۱. داده (درون داد) ۶۴
- ۳-۲. فرایند ۶۴
- ۳-۳. ستاده (برون داد) ۶۴
- ۳-۴. بازخور ۶۴

۴. طبقه‌بندی سیستم‌ها ۶۵
- ۴-۱. طبقه‌بندی رفتاری ۶۵
- الف) سیستم حافظه حالت ۶۵
- ب) سیستم هدف‌جو ۶۶
- پ) سیستم هدفمند ۶۶
- ت) سیستم آرمان‌مند ۶۶
- ۴-۲. طبقه‌بندی بولدینگ ۶۶
- الف) ساخت (سطح ساختارهای ایستا یا سطح چارچوب‌ها) ۶۶
- ب) سیستم‌های متحرک یا به‌طورکلی حرکت (سطح ساعت‌گونه) ۶۷
- پ) سایرنیتیک ۶۷
- ت) تک‌یاخته یا سلول (سیستم‌های قادر به تولید مثل) ۶۷
- ث) گیاهان ۶۷
- ج) حیوانات ۶۷
- چ) انسان ۶۸
- ح) نظام اجتماعی ۶۸
- خ) سیستم‌های ناشناخته ۶۸
- ۴-۳. طبقه‌بندی براساس هدفمندی سیستم و اجزاء ۶۹
- الف) سیستم‌های جبری ۶۹
- ب) سیستم‌های جاندار ۶۹
- پ) سیستم‌های اجتماعی ۶۹
- ت) سیستم‌های زیست‌محیطی ۶۹
- ۴-۴. طبقه‌بندی براساس رابطه با محیط ۶۹
- الف) سیستم باز ۷۰
- ب) سیستم بسته ۷۰
- ۴-۵. طبقه‌بندی براساس مکانیک یا ارگانیکی بودن ۷۰
- الف) سیستم مکانیکی ۷۰
- ب) سیستم ارگانیکی ۷۰

۷۰	..... نظریه پردازان نگرش سیستمی
۷۱	..... فصل چهارم: مکتب اقتضائی
۷۲	..... ۱. مفروضات نگرش اقتضا
۷۲	..... ۲. نظریه پردازان نگرش اقتضا
۷۲	..... ۲-۱. گروه تاویستاک
۷۳	..... ۲-۲. آلوین گولدر
۷۳	..... ۲-۳. جون وودوارد
۷۳	..... الف) فناوری تولید سفارشی (تک واحدی)
۷۴	..... ب) فناوری تولید انبوه
۷۴	..... پ) فناوری فرایندی
۷۴	..... ۲-۴. آلفرد چاندلر
۷۵	..... ۲-۵. تام برنز و جی.ام. استاکر
۷۵	..... ۲-۶. لارنس و لورش
۷۶	..... ۲-۷. فرد فیدلر
۷۷	..... ۲-۸. تانن بوم و اشمیت
۷۸	..... ۲-۹. جورج لیتوین و رابرت استرینگر
۷۸	..... ۲-۱۰. پال پیگورز و چارلز مایرز
۷۹	..... فصل پنجم: مکتب مدیریت اسلامی
۷۹	..... ۱. برداشت‌های مختلف از مدیریت اسلامی
۸۳	..... ۲. رویکردهای مدیریت اسلامی
۸۳	..... ۲-۱. رویکرد استنباطی
۸۴	..... ۲-۲. رویکرد تهذیبی و تکمیل علوم موجود (امضایی)
۸۴	..... ۲-۳. رویکرد تأسیسی
۸۴	..... ۲-۴. رویکرد تقلیدی (کپی برداری)
۸۵	..... ۲-۵. رویکرد تطبیقی
۸۵	..... ۲-۶. رویکرد انطباقی
۸۶	..... ۲-۷. رویکرد تلفیقی

۸۶	۲-۸. رویکرد رشد
۸۶	۲-۹. رویکرد اصول‌گرایی
۸۷	۲-۱۰. رویکرد اخلاقی/ارزشی
۸۷	۲-۱۱. رویکرد وظیفه‌گرایی
۸۷	۳. تفاوت مدیریت اسلامی و مدیریت رایج
۸۷	۳-۱. تفاوت در نگرش به دنیا و آخرت
۸۸	۳-۲. تفاوت در نگرش به انسان
۸۸	۳-۳. تفاوت در تأثیری‌گذاری مدیریت بر اعتقادات مردم
۸۹	۳-۴. تفاوت در نگرش به ارزش‌ها
۸۹	۳-۵. تفاوت در نگرش به هدف
۹۰	۳-۶. تفاوت در نگرش به فلسفه و ماهیت مدیریت
۹۰	۳-۷. تفاوت در نگرش به انگیزه و نیت
۹۱	۳-۸. تفاوت در نگرش به وسیله و روش
۹۱	۳-۹. تفاوت در نگرش به سود و منفعت
۹۲	۳-۱۰. تفاوت در نگرش به رقابت
۹۳	۳-۱۱. تفاوت در نگرش به تبلیغات
۹۳	۳-۱۲. تفاوت در نگرش به کنترل و ارزیابی
۹۴	۳-۱۳. تفاوت در مسیر (تعالی) تولید
۹۶	نمونه پرسش‌های بخش دوم

بخش سوم: مفروضات مدیریت اسلامی

۹۹	مقدمه
۱۰۱	فصل اول: شناخت‌شناسی
۱۰۱	۱. مفهوم و اهمیت شناخت‌شناسی
۱۰۲	۲. مبانی فکری و فلسفی معرفت‌شناسی
۱۰۲	۲-۱. موضوع شناخت
۱۰۲	۲-۲. ابزار شناخت

۱۰۳.....	۲-۳. منبع شناخت.....
۱۰۳.....	۲-۴. روش شناخت.....
۱۰۳.....	۲-۵. اعتبار شناخت.....
۱۰۴.....	۳. ارزش شناخت.....
۱۰۴.....	۳-۱. ملاک حقیقت.....
۱۰۴.....	۳-۲. معیار شناخت حقیقی.....
۱۰۴.....	۴. مفروضات اسلامی شناخت.....
۱۰۵.....	۵. به‌کارگیری فرآورده‌های تجربی و عقلی در مدیریت اسلامی.....
۱۰۶.....	۶. به‌کارگیری فرآورده‌های قلبی (نقل) در مدیریت اسلامی.....
۱۰۷.....	۷. تعارض میان یافته‌های سه‌گانه.....
۱۰۷.....	۸. پیش‌فرض‌های تعارض.....
۱۰۷.....	۹. راه‌حل تعارض.....
۱۰۹.....	فصل دوم: هستی‌شناسی.....
۱۱۱.....	مفروضات عمده در هستی‌شناسی.....
۱۱۳.....	فصل سوم: ارزش‌شناسی.....
۱۱۴.....	۱. مبانی و اصول مدیریت ارزشی.....
۱۱۶.....	۲. ویژگی‌های نظام ارزشی اسلام.....
۱۱۷.....	۲-۱. شمول نظام ارزشی اسلام.....
۱۱۷.....	۲-۲. انسجام درونی.....
۱۱۸.....	۲-۳. قابلیت تبیین عقلانی.....
۱۱۸.....	۲-۴. تبیین لذت و سود نامحدود.....
۱۱۸.....	الف) لذت نامحدود، ویژگی نظام ارزشی اسلام.....
۱۱۹.....	ب) سود نامحدود، معیاری دیگر.....
۱۲۰.....	۲-۵. حُسن فعلی و حُسن فاعلی.....
۱۲۱.....	۲-۶. مراتب داشتن ارزش‌ها.....
۱۲۳.....	فصل چهارم: انسان‌شناسی.....
۱۲۴.....	۱. محورهای بحث انسان‌شناسی اثرگذار بر علم مدیریت.....

۱-۱. آفرینش انسان	۱۲۴
۲-۱. هدف از زندگی انسان	۱۲۴
۳-۱. طبیعت انسان	۱۲۵
۴-۱. حقیقت انسان	۱۲۷
۵-۱. انسان محوری (اومانیزم)	۱۲۸
فصل پنجم: خداشناسی	۱۳۱
۱. انواع خداشناسی	۱۳۱
۱-۱. خداشناسی حضوری	۱۳۲
۲-۱. خداشناسی حصولی	۱۳۲
۲. آثار خداشناسی	۱۳۲
الف) آثار فردی خداشناسی	۱۳۲
ب) آثار اجتماعی خداشناسی	۱۳۸
فصل ششم: وحی شناسی	۱۴۱
۱. چیستی وحی	۱۴۱
۱-۱. وحی گزاره‌ای	۱۴۲
۲-۱. نظریه فلاسفه قدیم	۱۴۲
۳-۱. وحی، محصول نبوغ و فکر اجتماعی شخص	۱۴۲
۴-۱. وحی و تجربه دینی (نظریه غیرزبانی)	۱۴۳
۵-۱. نظریه افعال گفتاری	۱۴۳
۲. گونه‌های کاربرد وحی در قرآن کریم	۱۴۴
۱-۲. تقدیر الهی در نظام هستی	۱۴۴
۲-۲. هدایت‌گریزی	۱۴۵
۳-۲. القای شیطانی	۱۴۵
۴-۲. اشاره پنهانی	۱۴۵
۵-۲. الهام	۱۴۶
۶-۲. پیام الهی به فرشتگان	۱۴۶
۷-۲. فرستادن روح به پیامبر ﷺ	۱۴۷

۱۴۷.....	۲-۸. تأیید عملی پیشوایان.....
۱۴۷.....	۲-۹. ارتباط رسالی.....
۱۴۸.....	۲-۱۰. ارتباط بی‌واسطه خدا با پیامبر.....
۱۴۸.....	۳. وحی در علم کلام و علوم قرآنی.....
۱۴۹.....	فصل هفتم: معادشناسی.....
۱۴۹.....	۱. اهمیت معادشناسی.....
۱۵۱.....	۲. آثار ایمان به معاد.....
۱۵۱.....	۲-۱. برخی آثار فردی ایمان به معاد.....
۱۵۱.....	الف) تقوای الهی.....
۱۵۲.....	ب) تعدیل غرایز و پرورش فضایل.....
۱۵۳.....	پ) حق‌بینی.....
۱۵۳.....	ت) عبادت و بندگی خداوند.....
۱۵۳.....	ث) انجام اعمال صالح.....
۱۵۴.....	ج) استقامت و بردباری در انجام وظایف با توکل بر خداوند.....
۱۵۴.....	چ) پرهیز از شرک خفی.....
۱۵۴.....	ح) پرهیز از ظلم به دیگران.....
۱۵۵.....	خ) آرامش روحی-روانی.....
۱۵۵.....	د) اجر اخروی.....
۱۵۵.....	۲-۲) برخی آثار اجتماعی ایمان به معاد.....
۱۵۵.....	الف) تأمین عدالت اجتماعی.....
۱۵۶.....	ب) اجرای قوانین.....
۱۵۶.....	پ) کمک به ضعیفان.....
۱۵۷.....	ت) استقبال همگانی از جهاد و دفاع.....
۱۵۸.....	ث) کاهش جرائم در سطح جامعه.....
۱۵۸.....	ج) عدم تحمل ظلم، زور و فساد.....
۱۵۹.....	چ) افزایش امید به آینده در جامعه.....
۱۶۰.....	نمونه پرسش‌های بخش سوم.....

بخش چهارم: مبانی حقوقی و مشروعیت مدیریت اسلامی

فصل اول: پیشینه و مفهوم‌پردازی حقوق و مشروعیت.....	۱۶۳
۱. مروری بر پیشینه و تاریخچه مشروعیت	۱۶۳
۲. مفهوم‌پردازی مشروعیت	۱۶۴
۱-۲. تعریف مشروعیت	۱۶۴
الف) قانونی بودن	۱۶۵
ب) مقبولیت	۱۶۵
پ) توجیه عقلانی	۱۶۶
ت) حقانیت	۱۶۶
ث) مطابق شرع بودن	۱۶۶
۲-۲. دیدگاه‌های مشهور درباره مبانی مشروعیت	۱۶۸
الف) نظریه ارزش‌های اخلاقی	۱۶۸
ب) نظریه قهری (زور و قدرت)	۱۶۹
۱. دیدگاه اندیشمندان غرب در مشروعیت زور	۱۶۹
۲. دیدگاه اهل سنت	۱۷۰
پ) نظریه دموکراسی	۱۷۱
ث) نظریه الهی	۱۷۳
۱. مشروعیت الهی از جنبه هستی‌شناختی و توحید	۱۷۳
۲. مشروعیت الهی از جنبه انسان‌شناختی	۱۷۴
۳. خاستگاه‌های مشروعیت	۱۷۵
۱-۳. حکمت و دانش	۱۷۵
۲-۳. وراثت	۱۷۶
۳-۳. قدرت	۱۷۶
۴-۳. قرارداد اجتماعی	۱۷۸
۵-۳. قوم و قبیله	۱۷۹
۴. مبانی مشروعیت در تفکر شیعی	۱۸۰
فصل دوم: حقوق و مشروعیت در حکومت و مدیریت اسلامی.....	۱۸۳

۱. مبانی مشروعیت مدیریت اسلامی ۱۸۳
- ۱-۱. قدرت ایمان به خداوند متعال ۱۸۳
- ۱-۲. قدرت دین اسلام ۱۸۴
- ۱-۳. امداد غیبی ۱۸۵
- ۱-۴. اسوه‌ها و الگوهای دینی و تاریخی ۱۸۵
- ۱-۵. شهادت طلبی ۱۸۶
- ۱-۶. وحدت و اعتماد ملی ۱۸۶
- ۱-۷. روحیه اعتماد به نفس و خودباوری ۱۸۷
- ۱-۸. توجه به عزت ملی ۱۸۸
- ۱-۹. امید به آینده و افق روشن ۱۸۸
۲. ضرورت مدیریت اسلامی ۱۸۹
- ۲-۱. ضرورت دینی ۱۸۹
- ۲-۲. ضرورت حاکمیتی ۱۹۰
- ۲-۳. ضرورت اجتماعی ۱۹۰
- ۲-۴. ضرورت فرهنگی ۱۹۱
- ۲-۵. ضرورت بین‌المللی ۱۹۱
- ۲-۶. ضرورت ارزش‌بنیانی مدیریت ۱۹۲
- ۲-۷. ضرورت و تجربه تاریخی ۱۹۳
- نمونه پرسش‌های بخش چهارم ۱۹۴

بخش پنجم: مبانی حکومت اسلامی و ولایت فقیه در قانون اساسی

- فصل اول: اصول مرتبط با حکومت و ولایت فقیه ۱۹۷
۱. اصول مرتبط با حکومت اسلامی ۱۹۷
- ۱-۱. اصل ۱ [خاستگاه، اساس و تاریخ آغاز حکومت اسلامی در ایران] ۱۹۷
- ۱-۲. اصل ۲ [پایه‌های حکومت و راه‌های رسیدن به آنها] ۱۹۸
- ۱-۳. اصل ۳ [امور تأمین‌کننده اهداف فصل دوم] ۱۹۸
- ۱-۴. اصل ۴ [اسلامی بودن اساس همه قوانین] ۱۹۹

- ۱-۵. اصل ۵ [زعامت در زمان غیبت حضرت ولی عصر علیه السلام] ۱۹۹
- ۱-۶. اصل ۶ [اتکاء امور کشور به آرای عمومی] ۲۰۰
- ۱-۷. اصل ۷ [جایگاه شورا و مشورت در حکومت اسلامی] ۲۰۰
- ۱-۸. اصل ۸ [امر به معروف و نهی از منکر وظیفه متقابل مردم و دولت] ۲۰۰
- ۱-۹. اصل ۹ [گونه‌های ارتباط آزادی، استقلال، وحدت و یا تمامیت ارضی] ۲۰۰
- ۱-۱۰. اصل ۱۰ [توجه به نقش بنیادی خانواده] ۲۰۱
- ۱-۱۱. اصل ۱۱ [امت واحده بودن همه مسلمانان] ۲۰۱
- ۱-۱۲. اصل ۱۲ [رسمیت مذهب جعفری و آزادی سایر مذاهب] ۲۰۱
- ۱-۱۳. اصل ۱۳ [قانونی و آزاد بودن اقلیت‌های دینی] ۲۰۱
- ۱-۱۴. اصل ۱۴ [اخلاق حسنه و قسط و عدل با غیر مسلمانان] ۲۰۲
- ۱-۱۵. اصل ۱۵۴ [توجه به سعادت بشری و حمایت از مستضعفین جهان] ۲۰۲
۲. اصول مرتبط با ولایت فقیه ۲۰۲
- ۲-۱. اصل ۵۷ [ساختار حکومت و جایگاه رهبری در آن] ۲۰۲
- ۲-۲. اصل ۱۰۷ [نحوه تعیین رهبری] ۲۰۳
- ۲-۳. اصل ۱۰۹ [شرایط و صفات رهبری] ۲۰۳
- ۲-۴. اصل ۱۱۰ [وظایف و اختیارات رهبر] ۲۰۴
- ۲-۵. اصل ۱۱۱ [نحوه برکناری و جایگزینی (موقت و دائمی) رهبر] ۲۰۶
- ۲-۶. اصل ۱۷۷ [بازنگری در قانون اساسی و نقش رهبری در آن] ۲۰۷
- فصل دوم: مشروعیت و مقبولیت ۲۰۹**
۱. مشروعیت ۲۱۰
۲. مقبولیت ۲۱۰
۳. رابطه مقبولیت با مشروعیت ۲۱۱
۴. ولایت فقیه ۲۱۲
- فصل سوم: انتصابی یا انتخابی بودن ۲۱۳**
۱. انتصابی بودن رهبر ۲۱۳
- ۱-۱. شواهد نصب ۲۱۳
- ۱-۲. دیدگاه اعضای خبرگان قانون اساسی ۲۱۹

۲۲۱.....	۱-۳. دیدگاه اعضای شورای بازنگری قانون اساسی .....
۲۲۲.....	۲. انتخابی بودن رهبر .....
۲۲۲.....	۲-۱. شواهد انتخاب .....
۲۲۶.....	۳. انتصابی - انتخابی بودن رهبر .....
۲۲۷.....	۳-۱. چگونگی تشخیص اراده واقعی قانون‌گذار.....
۲۲۹.....	۳-۲. آرای امام خمینی در مبنای مشروعیت حاکمیت .....
۲۲۹.....	الف) آرای که بر مبنای انتصاب دلالت دارند .....
۲۳۱.....	ب) آرای که بر انتخاب دلالت دارند.....
۲۳۲.....	پ) اظهاراتی که بر انتصابی - انتخابی بودن دلالت دارد .....
۲۳۳.....	ت) صورت‌های پنج‌گانه‌گزینه رهبر .....
۲۳۵.....	فصل چهارم: موقتی یا دائم‌العمر بودن رهبری.....
۲۳۵.....	۱. مشروط و منعطف بودن رهبری دائمی .....
۲۳۶.....	۲. برتری انتصابی بودن بر آسیب‌های دائمی بودن رهبری .....
۲۳۷.....	۳. شرایط مخل دائمی بودن رهبری .....
۲۳۸.....	۴. مغایرت ولایت فقیه با وکالت فقیه .....
۲۳۹.....	فصل پنجم: عصمت یا مرجعیت علمی.....
۲۳۹.....	۱. عدالت و فقاقت .....
۲۴۰.....	۲. تهذیب و مرجعیت علمی .....
۲۴۰.....	۳. حوزه برابری ولایت فقیه با ائمه علیهم‌السلام و پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم .....
۲۴۱.....	۴. سهولت اعتراف به خطا .....
۲۴۳.....	نمونه پرسش‌های بخش پنجم .....

بخش ششم: اصول و وظایف عام مدیران در سازمان‌ها

۲۴۹.....	فصل اول: برنامه‌ریزی.....
۲۴۹.....	۱. اهمیت برنامه‌ریزی از نظر آیات و روایات .....
۲۵۰.....	۲. تعریف برنامه‌ریزی .....
۲۵۰.....	۳. فواید برنامه‌ریزی .....

۲۵۱.....	۳-۱. ایمنی از ندامت و پشیمانی.....
۲۵۱.....	۳-۲. کاستن از میزان خطاپذیری.....
۲۵۱.....	۳-۳. حلال مشکلات.....
۲۵۲.....	۳-۴. استفاده بهینه از منابع و امکانات.....
۲۵۲.....	۴. انواع برنامه‌ریزی.....
۲۵۳.....	۴-۱. برنامه‌ریزی جامع یا استراتژیک.....
۲۵۳.....	۴-۲. برنامه‌ریزی عملیاتی.....
۲۵۳.....	۵. برنامه‌ریزی جامع در قرآن.....
۲۵۵.....	۶. فرایند برنامه‌ریزی جامع.....
۲۵۵.....	۶-۱. تعیین اهداف کلان و اصلی سازمان.....
۲۵۵.....	۶-۲. تجزیه تحلیل منابع و امکانات سازمان.....
۲۵۵.....	۶-۳. شناسایی فرصت‌ها، تهدیدها و شرایط محیطی.....
۲۵۶.....	۶-۴. شناسایی و تعیین گزینه‌ها.....
۲۵۶.....	۶-۵. ارزیابی و انتخاب گزینه مناسب.....
۲۵۷.....	۶-۶. اجرای برنامه.....
۲۵۷.....	۶-۷. کنترل برنامه (بازخور).....
۲۵۹.....	فصل دوم: سازماندهی.....
۲۵۹.....	۱. فواید سازماندهی.....
۲۵۹.....	۱-۱. مشخص کردن کار.....
۲۵۹.....	۱-۲. ایجاد یک محیط هماهنگ.....
۲۶۰.....	۱-۳. دستیابی به اصل وحدت مدیریت.....
۲۶۰.....	۱-۴. ایجاد زنجیره فرماندهی.....
۲۶۰.....	۲. سلسله‌مراتب مدیریت در اسلام.....
۲۶۰.....	۳. اصول سازماندهی.....
۲۶۱.....	۳-۱. اصل سلسله‌مراتب.....
۲۶۱.....	۳-۲. اصل تقسیم کار عادلانه.....
۲۶۲.....	۳-۳. اصل اختیار و قدرت.....

۲۶۲	۳-۴. اصل تفویض اختیار .....
۲۶۳	الف) هماهنگی مسئولیت با توانایی‌های فرد .....
۲۶۳	ب) تفویض اختیار پس از امتحان فرد .....
۲۶۳	پ) تفویض اختیار همراه با نظارت و کنترل .....
۲۶۴	ت) تفویض اختیار همراه با مسئولیت‌خواهی .....
۲۶۴	ث) تفویض اختیار همراه با حسابرسی .....
۲۶۴	ج) عدم سلب مسئولیت از واگذارنده اختیار .....
۲۶۵	۳-۵. اصل مسئولیت و پاسخ‌گویی .....
۲۶۵	الف) پاسخ‌گویی مدیران و کارگزاران در مقابل مردم .....
۲۶۵	ب) تعادل مسئولیت و پاسخ‌گویی .....
۲۶۶	پ) اعتدال‌گرایی در مسئولیت‌پذیری .....
۲۶۶	ت) مطلق بودن مسئولیت .....
۲۶۶	ث) تکلیف‌خواهی به جای نتیجه‌خواهی در پاسخ‌گویی .....
۲۶۷	۴. اصول سازماندهی در حکومت رسول خدا ﷺ .....
۲۶۷	۵. مبانی سازمانی .....
۲۶۷	۵-۱. سازماندهی بر مبنای وظیفه (هدف) .....
۲۶۸	۵-۲. سازماندهی بر مبنای تعدد .....
۲۶۹	۵-۳. سازماندهی بر مبنای زمان .....
۲۶۹	۵-۴. سازماندهی بر مبنای ارباب رجوع .....
۲۶۹	۵-۵. سازماندهی بر مبنای محصول .....
۲۷۰	۵-۶. سازماندهی بر مبنای ناحیه جغرافیایی .....
۲۷۱	فصل سوم: رهبری .....
۲۷۲	۱. رابطه رهبری و مدیریت .....
۲۷۵	۲. اهمیت رهبری .....
۲۷۵	۲-۱. جبران ضعف و نارسایی طراحی سازمان .....
۲۷۵	۲-۲. تغییر در شرایط و پویایی محیط .....
۲۷۵	۲-۳. پویایی در درون سازمان .....

۲۷۶	۲-۴. تلفیق نیازها و اهداف کارکنان با اهداف سازمان
۲۷۶	۳. اصول رهبری از دیدگاه اسلام و قرآن
۲۷۷	۳-۱. اصل نرمی و مهربانی (لِئْتَ لَهُمْ)
۲۷۷	۳-۲. اصل عفو و بخشش (فَاعْفُ عَنْهُمْ)
۲۷۸	۳-۳. اصل استغفار (وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ)
۲۷۸	۳-۴. اصل مشورت (وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ)
۲۷۸	۳-۵. اصل تصمیم‌گیری (فَإِذَا عَزَمْتَ)
۲۷۹	۳-۶. اصل توکل (فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ)
۲۸۰	۴. سبک‌های رهبری در مدیریت اسلامی
۲۸۰	۴-۱. سبک رهبری ناصحانه
۲۸۱	۴-۲. سبک رهبری مشفقانه
۲۸۲	۴-۳. سبک رهبری تعاون‌محور
۲۸۲	۴-۴. سبک رهبری صبورانه
۲۸۳	۴-۵. سبک رهبری مرادده‌ای
۲۸۴	۴-۶. سبک رهبری اعتدالی
۲۸۵	۴-۷. سبک رهبری خدمتگزار
۲۸۷	فصل چهارم: کنترل و نظارت
۲۸۸	۱. نظارت الهی
۲۸۹	۲. نظارت درونی (خودکنترلی)
۲۹۱	۳. نظارت همگانی
۲۹۲	۳-۱. نظارت کارکنان سازمان بر عملکرد یکدیگر
۲۹۲	۳-۲. نظارت کارکنان بر عملکرد مدیران و مسئولان سازمان
۲۹۲	۴. نظارت سازمانی
۲۹۳	۴-۱. نظارت علنی و آشکار
۲۹۳	الف) نظارت و کنترل مستقیم
۲۹۴	ب) نظارت و کنترل غیرمستقیم
۲۹۵	۴-۲. کنترل و نظارت مخفی و پنهانی

۵. مراحل نظارت و کنترل ۲۹۷
- ۵-۱. تعیین شاخص‌ها و معیارها ۲۹۷
- ۵-۲. تهیه و تدوین اطلاعات مربوط به اقدامات انجام‌شده ۲۹۷
- ۵-۳. مقایسه اطلاعات مدون با معیارها و شاخص‌ها ۲۹۷
- ۵-۴. تصمیم‌گیری و اقدامات اصلاحی برای رفع نواقص یا تصحیح انحراف‌ها ۲۹۸
- الف) شیوه‌های ارشادی با گفتار و کردار ۲۹۸
- ب) تشویق افراد وظیفه‌شناس و درستکار ۲۹۹
- پ) تنبیه افراد خطاکار و بی‌توجه به وظایف ۳۰۰
- نمونه پرسش‌های بخش ششم ۳۰۲

بخش هفتم: نقش‌های مدیریتی

- فصل اول: مروری بر نظریات و تحقیقات انجام‌شده ۳۰۵
۱. نقش‌های مدیریتی از دیدگاه هنری مینتزبرگ ۳۰۵
- ۱-۱. نقش‌های متقابل شخصی ۳۰۵
- الف) نقش تشریفاتی (نماینده سمبلیک سازمان) ۳۰۶
- ب) رهبری ۳۰۶
- پ) رابط ۳۰۷
- ۱-۲. نقش‌های اطلاعاتی مدیران ۳۰۷
- الف) ناظر و گیرنده اطلاعات ۳۰۷
- ب) نشردهنده اطلاعات ۳۰۸
- پ) سخن‌گو ۳۰۹
- ۱-۳. نقش‌های تصمیم‌گیری مدیران ۳۰۹
- الف) کارآفرینی ۳۱۰
- ب) آشوب‌زدایی ۳۱۰
- پ) تخصیص‌دهنده منابع ۳۱۱
- ت) مذاکره‌کننده ۳۱۱
۲. نقش‌های مدیریتی از دیدگاه کوئین ۳۱۱

۳۱۲	۲-۱. فعالیتهای مربوط به بهره‌وری
۳۱۲	۲-۲. فعالیتهای مربوط به روابط انسانی
۳۱۲	۲-۳. فعالیتهای مربوط به سازماندهی و ثبات سازمان
۳۱۲	۲-۴. فعالیتهای مربوط به قابلیت انطباق سازمان
۳۱۲	۳. تحقیق لطیفی
۳۱۴	۳-۱. سطح فردی
۳۱۴	۳-۲. سطح میان‌سازمانی
۳۱۵	۳-۳. سطح سازمانی
۳۱۶	۳-۴. سطح فراسازمانی
۳۱۹	نقش‌های ارتباطی
۳۲۱	فصل دوم: تشریح و تبیین نقش‌های مدیریتی
۳۲۱	۱. نقش تصمیم‌گیری
۳۲۲	۱-۱. اهمیت تصمیم‌گیری
۳۲۲	۱-۲. مراحل تصمیم‌گیری
۳۲۳	۱-۳. جایگاه تصمیم‌گیری در مراحل انجام نظارت و کنترل
۳۲۳	۱-۴. مؤلفه‌ها و عوامل مؤثر در تصمیم‌گیری
۳۲۴	الف) مشورت
۳۲۴	ب) حق‌محوری
۳۲۵	پ) توکل
۳۲۶	۱-۵. ویژگی‌های تصمیم‌گیری مدیران از دیدگاه حضرت علی (علیه السلام)
۳۲۶	الف) شناسایی وضع و شرایط موجود
۳۲۷	ب) ارائه راه‌حل‌های مختلف
۳۲۷	پ) ارزیابی راه‌حل‌ها و گزینش بهترین‌ها
۳۲۷	۱-۶. اجرا و پیگیری
۳۲۸	الف) اجرای فوری
۳۲۸	ب) انتخاب مجریان خوب
۳۲۸	پ) نظارت همه‌جانبه جهت پاداش دقیق و مناسب

۳۲۸	ت) داشتن نمایندگان ویژه جهت نظارت و ارزیابی کار مجریان.....
۳۲۸	ث) مجازات فرد خاطی و خیانت کار.....
۳۲۹	ج) عذرخواهی از تصمیمات غلط.....
۳۲۹	۱-۷. لوازم تصمیم‌گیری.....
۳۳۰	۲. نقش هماهنگی.....
۳۳۰	۳. نقش عدالت‌خواهی.....
۳۳۱	۴. نقش اطلاع‌رسانی.....
۳۳۲	۵. نقش رهبری.....
۳۳۳	۵-۱. تعریف نقش رهبری.....
۳۳۳	۵-۲. ویژگی‌های نقش رهبری.....
۳۳۴	الف) تحمل بالا در شداید.....
۳۳۴	ب) برخورد منصفانه با کارمند.....
۳۳۴	پ) توجه به معیشت کارکنان.....
۳۳۴	ت) مصمم در اجرا.....
۳۳۴	ث) نظم.....
۳۳۵	ج) متعهد به هدف.....
۳۳۵	چ) آشنا به تکلیف.....
۳۳۵	ح) پاکسازی محیط از چاپلوسان و تملق‌گویان.....
۳۳۵	خ) داشتن رفتار ملایم.....
۳۳۵	د) مشورت در امور.....
۳۳۶	ذ) انتقادپذیری.....
۳۳۶	ر) اعمال مدیریت تشویق و تنبیه.....
۳۳۶	ز) آینده‌نگری.....
۳۳۶	ژ) عدالت در رهبری.....
۳۳۷	۵-۳. مهارت‌ها در نقش رهبری.....
۳۳۸	نمونه پرسش‌های بخش هفتم.....

بخش هشتم: ویژگی‌های ایجابی مدیر اسلامی

۳۴۲	۱. شناخت خویشتن
۳۴۳	۲. صبر داشتن
۳۴۶	۱-۲. صبر لازمه مدیریت
۳۴۶	۲-۲. آثار و نتایج صبر در مدیریت
۳۴۸	۳. آگاه بودن
۳۵۰	۴. وارسته بودن
۳۵۲	۵. عاقبت اندیش بودن
۳۵۴	۶. خلاقیت و نوآوری
۳۵۶	۷. بخشنده و باگذشت بودن
۳۵۸	نمونه پرسش‌های بخش هشتم

بخش نهم: ویژگی‌های سلبی مدیر اسلامی

۳۶۲	۱. ترسو بودن
۳۶۶	۲. خشم و عصبانیت
۳۶۷	۳. بخیل بودن
۳۶۹	۴. دهن‌بینی
۳۷۲	۵. بی‌تقوایی
۳۷۳	۶. تعصب
۳۷۶	۷. منت‌گذاری
۳۷۷	۸. غرور و تکبر
۳۸۰	نمونه پرسش‌های بخش نهم

بخش دهم: آشنایی با ویژگی‌های مدیریت و رهبری امام خمینی رحمته‌الله

۳۸۳	فصل اول: ویژگی‌های ایجابی
۳۸۳	۱. خدا محوری

۳۸۳	.....	۲. اسلام محوری
۳۸۴	.....	۳. خدمتگزاری به مردم
۳۸۵	.....	۴. ساده زیستی
۳۸۵	.....	۴-۱. گزارش خبرنگار لوموند
۳۸۶	.....	۴-۲. گزارش خبرنگار گلوبال
۳۸۶	.....	۴-۳. صورت دارایی اموال
۳۸۸	.....	۵. برقراری عدالت
۳۸۸	.....	۵-۱. تعابیر امام علیه السلام از عدالت
۳۸۹	.....	۵-۲. مقدمه عدالت
۳۸۹	.....	۶. باور عمیق به مردم و همراهی متقابل
۳۹۰	.....	۶-۱. اعتقاد مبنایی به مردم
۳۹۱	.....	۶-۲. آزادی مردم
۳۹۱	.....	۶-۳. قدرت مردم
۳۹۲	.....	۶-۴. کیفیت پیوند امام علیه السلام با مردم
۳۹۲	.....	۶-۵. همزبانی امام علیه السلام با مردم
۳۹۳	.....	۶-۶. همدردی امام علیه السلام با مردم
۳۹۴	.....	۷. ثبات قدم
۳۹۶	.....	۸. آرامش روحی
۳۹۶	.....	۸-۱. مصاحبه با خبرنگار لوموند
۳۹۷	.....	۸-۲. شهادت آیت الله سیدمصطفی خمینی
۳۹۷	.....	۸-۳. ورود به ایران
۳۹۷	.....	۹. اعتقاد به وحدت (با حفظ اصول)
۳۹۹	.....	۱۰. پایبندی به اصول اخلاقی و دینی
۴۰۰	.....	۱۱. مدیریت بر قلب
۴۰۱	.....	۱۲. اصلاح رابطه بین خود و خدا
۴۰۳	.....	۱۳. شرح صدر
۴۰۴	.....	۱۴. ضمن مشورت، استقلال در تصمیم گیری

۴۰۶	۱۵. جرأت و قاطعیت در تصمیم‌گیری
۴۰۷	۱۵-۱. مخالفت با انحلال مجلس خبرگان
۴۰۷	۱۵-۲. برخورد با غائله پاره
۴۰۸	۱۶. تفویض اختیار و مسئولیت‌خواهی
۴۰۹	۱۷. نصیحت و انتقاد متقابل
۴۱۱	۱۷-۱. رد فتوای امام علیه السلام
۴۱۱	۱۷-۲. درخواست نصیحت از دانش‌آموزان
۴۱۲	۱۸. انضباط، جدیت و پشتکار در اداره امور
۴۱۴	۱۹. توجه به زمان و اغتنام فرصت‌ها
۴۱۹	فصل دوم: ویژگی‌های سلبی
۴۱۹	۱. احتجاب
۴۲۰	۲. سوء استفاده اطرافیان و وابستگان
۴۲۱	۳. اختلاف و تفرقه
۴۲۲	۴. دوری از تشریفات و تجملات
۴۲۳	۵. قانون‌گریزی
۴۲۵	۶. منیت و خودمحموری
۴۲۵	۷. افراطی‌گری و تندروی
۴۲۶	۸. تضعیف و سیاه‌نمایی
۴۲۸	۹. تحزب و سیاسی‌کاری
۴۲۹	نمونه پرسش‌های بخش دهم:

بخش یازدهم: مدیریت اسلامی در اندیشه امام علی علیه السلام

۴۳۳	فصل اول: مفهوم‌شناسی مدیریت در کلام امام علی علیه السلام
۴۳۳	۱. تدبیر
۴۳۴	۲. امره (فرماندهی و حکمرانی)
۴۳۵	۳. قدرت
۴۳۵	۴. سیادت و سید

.....	سیاست	.....	۴۳۵
.....	راعی	.....	۴۳۶
.....	فصل دوم: وظایف و نقش‌های مدیریتی در کلام امام علی علیه السلام	.....	۴۳۷
.....	۱. برنامه‌ریزی	.....	۴۳۷
.....	۲. تصمیم‌گیری	.....	۴۳۸
.....	۳. سازماندهی	.....	۴۳۹
.....	۴. نظارت و کنترل	.....	۴۴۰
.....	۵. خودکنترلی	.....	۴۴۱
.....	۶. ارزشیابی	.....	۴۴۲
.....	۷. گزینش و انتخاب	.....	۴۴۳
.....	فصل سوم: ویژگی‌های مدیران از منظر امام علی علیه السلام	.....	۴۴۵
.....	۱. ایمان و تقوا	.....	۴۴۵
.....	۲. توکل و اعتصام به خدا و نصرت الهی	.....	۴۴۵
.....	۳. رعایت عدالت و انصاف	.....	۴۴۶
.....	۴. دقت در انتخاب اطرافیان	.....	۴۴۷
.....	۵. پرهیز از غرور و خودپسندی	.....	۴۴۷
.....	۶. پرهیز از استبداد و دیکتاتوری	.....	۴۴۸
.....	۷. عدم انحصارطلبی و امتیازخواهی	.....	۴۴۸
.....	۸. انتقادپذیری	.....	۴۴۹
.....	۹. مشورت و نظرخواهی	.....	۴۴۹
.....	۱۰. دوری از دنیاپرستی و طمع	.....	۴۵۰
.....	۱۱. صبر و شکیبایی	.....	۴۵۱
.....	۱۲. تواضع و حلم	.....	۴۵۱
.....	۱۳. گشاده‌رویی	.....	۴۵۱
.....	۱۴. امانتداری	.....	۴۵۲
.....	۱۵. ساده‌زیستی	.....	۴۵۲
.....	۱۶. خدمت عاشقانه و توجه به محرومین	.....	۴۵۲

۴۵۳	۱۷. پیشگامی در کارها و تسریع در امور مردم.....
۴۵۳	۱۸. حافظ بیت‌المال بودن.....
۴۵۳	۱۹. وفای به عهد.....
۴۵۳	۲۰. متین و ساده سخن گفتن.....
۴۵۴	۲۱. جلوگیری از رواج تملق و عیب‌جویی و سخن‌چینی.....
۴۵۴	۲۲. تثبیت رویه دیگران.....
۴۵۴	۲۳. صداقت.....
۴۵۵	۲۴. آگاهی و تخصص.....
۴۵۵	۲۵. استفاده از تجربه.....
۴۵۵	۲۶. مهربانی و دوری از بدرفتاری.....
۴۵۵	۲۷. توجه به وضع معیشتی کارکنان.....
۴۵۶	۲۸. قاطعیت و مصمم بودن در اجرا.....
۴۵۶	۲۹. توانایی انسجام‌دهی و حفظ جامعه.....
۴۵۶	۳۰. نظم.....
۴۵۶	۳۱. تعهد در برابر هدف.....
۴۵۶	۳۲. توانایی شناخت خویشان.....
۴۵۷	۳۳. آگاهی از کلیه تحولات اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و... ..
۴۵۷	۳۴. آشنایی به تکلیف.....
۴۵۷	۳۵. رعایت اعتدال در امور.....
۴۵۸	۳۶. تشویق و تنبیه.....
۴۵۸	۳۷. حفظ اسرار.....
۴۵۸	۳۸. آینده‌نگری.....
۴۵۹	نمونه پرسش‌های بخش یازدهم.....
۴۶۱	منابع.....
۴۶۱	کتاب‌ها.....
۴۷۰	مجلات.....
۴۷۲	سایت‌ها.....

مقدمه

به نظر می‌رسد در مقدمه مبحث «مدیریت از منظر اسلام» از پیش به دو سؤال پاسخ داده شود:

۱. اداره امور عمومی جامعه و مدیریت سازمان با هم چه ارتباطی دارند؟

۲. چه دیدگاه‌هایی در مورد اداره امور عمومی و مدیریت سازمان از منظر اسلامی وجود

دارد و دیدگاه مقبول در این متن کدام است؟

بدون تردید شایع‌ترین دیدگاه در میان عالمان و فقیهان امامیه درباره گستره شریعت، دیدگاه شمول تشریح الهی و تعمیم آن به هر حرکت و سکون، حادثه و شأن اجتماعی و فردی است. مطابق دیدگاه این گروه، تشریح تنها از آن خداوند است و توحید در تشریح و تقنین از قطعیات دین به‌شمار می‌رود و دیگران اعم از افراد، شخصیت‌ها و نهادها، برنامه‌ریزانی هستند که باید در پرتو احکام اسلام برنامه‌ریزی کنند.^۱

برخی از صاحبان این اندیشه نه فقط از فقیه و حاکم صالح اسلامی، بلکه از پیامبر اکرم و امامان معصوم نیز، مجال تشریح را نفی کرده‌اند. چنان‌که مکارم‌شیرازی می‌نویسد: امامان معصوم (علیهم‌السلام) هر چند مؤید به روح القدس بودند و هرگز خطا و لغزشی از آنها سر نمی‌زد، ولی آنها تشریح تازه‌ای نداشتند؛ چرا که بعد از اكمال دین و اتمام نعمت الهی، تمام احکام مورد احتیاج امت تا روز قیامت، مطابق روایات فراوانی – که شاید در سر حد تواتر است – تشریح شده بود و

---

۱. علی‌دوست، فقه و مصلحت، ص ۱۹۹.

جایی برای تشریح تازه باقی نمانده بود. بنابراین وظیفه امامان معصوم توضیح و تبیین احکامی بود که بدون واسطه یا با واسطه از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله دریافت داشته بودند.^۱

دیدگاه دیگری هم مدعی است که دین و آنچه پیامبر برای بشر به ارمغان آورده است، «منبع» نیست؛ بلکه یک «داور» است، قرار نیست پاسخ هر پرسشی در باب اداره جامعه را از دین پرسید. مسلمانان مجموع حرکت جامعه را براساس معیارها و ضوابط دینی انجام می دهند و مجموعه طراحی ها و سیاست ها لزوماً باید با دین سازگار باشند. به عنوان مثال ما برای برنامه ریزی، به علوم مراجعه و از دستاوردهای علمی استفاده می کنیم؛ اما دستاوردهای علم را با ارزش ها و ملاکات احکام و معیارهایی که در دین ارائه شده است، می سنجیم. از این راه حل های علمی، آن راه حلی که با ارزش های دینی سازگار است، انتخاب می کنیم. پس نظام اداری اسلامی، نظامی در جهت آرمان های اسلامی است؛ یعنی مجموعه فعالیت ها در جامعه اسلامی باید با مجموعه ارزش ها، مفاهیم و احکام اسلامی سازگار باشد.^۲

شاید دیدگاه کسانی چون صدر که معتقد به شمول تشریح نسبت به همه حرکات و افعال اند و معتقدند به اینکه دین متکفل پاسخ به همه پدیده های فردی و اجتماعی است، در راستای همین نظریه باشد؛ لکن تفاوتی که اینان با صاحبان نظریه قبلی دارند در این است که معتقد به جعل و تشریح الهی در قالب عام یا خاص در همه زمینه ها نیستند؛ بلکه حوزه هایی را خالی از تشریح الهی بی واسطه می دانند و فقیه را چون سرپرست خانواده - که به اقتضای مصالح خانواده تصمیم می گیرد و برنامه ریزی می کند - صاحب اختیار و موظف می دانند که با ملاحظه اهداف و مقاصد کلان شریعت از سویی و ملاحظه مصالح امت از دیگر سو، قضاوت کند و به تشریح بپردازد.^۳ پس این گروه معتقد به «منطقه فراغ و عفو» هستند.

گفتنی است معتقدان به این دیدگاه، با اتفاق نظری که در اصل پذیرش حوزه فراغ از جعل الهی بی واسطه دارند، در بیان حوزه فراغ، همچنین در فرد، نهاد و شخصیت قانون گذار در آن حوزه و ماهیت واقعی این قانون گذاری، با یکدیگر اختلاف نظر دارند. به عنوان مثال

۱. مکارم شیرازی و همکاران، پیام قرآن، ج ۱۰، ص ۱۰۴.

۲. هادوی تهرانی، باورها و پرسش ها، ص ۳۵.

۳. علی دوست، فقه و مصلحت، ص ۲۰۲.